

Arvalla heitetty? Tiede ja sen kyseenalaistaminen turve-energian markkinoinnissa

■ Hanna Lempinen

Tieteellinen tieto ja tieteellisen argumentaation käytännöt ovat vakiinnuttaneet asemansa vakuuttamisen ja vaikuttamisen keinoina myös tieteellisten keskusteluareenoiden ulkopuolella. Tiedettä ja sen kyseenalaistamista käytti hyväkseen myös energiayhtiö Vapon turvetuotannon lisäämiseen tähdännyt ”2 prosenttia” -mainoskampanja, joka aiheutti pari vuotta sitten mittavaa kuohuntaa suomalaismedioissa ja internetin keskustelupalstoilla.

Energiakäytössä olevan suopinta-alan kaksinkertaistamista ajanut kampanja, ”jolla Suomi yrittää pestä mustan vihreäksi” (*Vihreä Lanka* 17.11.2009) sai osakseen ankaraa kritiikkiä muun muassa turpeen uusiutumista koskevan harhaanjohtavan, virheellisen ja epätieteellisen tiedon levittämisestä (*Helsingin Sanomat* 20.4.2010). Internet-puheenvuoroissa kampanjaa luonnehdittiin muun muassa ”älyllisesti epärehelliseksi” ja ”kaikessa vääristelyssään järkyttäväksi” (ks. Järvinen 2010). Keskityn tarkastelemaan ja erittelemään niitä tapoja, joilla tiede ja sen kyseenalaistaminen taivutettiin turvemyönteisen argumentin palvelukseen Vapon kampanjan kielellä ja kuvakielellä.

Epäretorisen retoriikka

Tiedettä pidetään pääsääntöisesti epäretorisena, hyväntahtoisena ja objektiivisena tiedon ja tietämisen muotona eikä esittämisen tai argumentoinnin tapana. Sosiaalisen konstruktivismin näkökulmasta tieteen vaikutusvalta ja uskottavuus ovat kuitenkin nähtävissä yhtä lailla kielellisissä ja kulttuurisissa käytännöissä rakentuneina. Tieteen retorisen vakuuttavuuden ja uskottavuuden näkökulmasta olennaisessa roolissa on *demarikaatio*, tietoinen ja aktiivinen rajanveto muihin sosiaalisen elämän alueisiin tieteellisen toiminnan ja tiedon erityistä luon-

netta korostamalla. Erityislaatuisuutensa sijaan tiede voidaan kuitenkin nähdä myös sosiaalisena instituutiona ja toimintana, joka on ”monin eri tavoin osa muuta yhteiskuntaa ja kulttuuria” (Väliverronen 1994). Rajanvedon keinotekoisuutta osoittavat osaltaan myös tavat, joilla tieteellinen retoriikka on tullut osaksi muiden yhteiskunnallisten elämänalueiden keskustelua (Lyne 1990). Tiede ja tieteellinen retoriikka ovat muodostuneet keskeisiksi argumentaation keinoiksi ja auktoriteetin lähteiksi niin poliittisissa keskusteluissa (Väliverronen 1994) kuin mainonnassa ja markkinoinnissakin (ks. esim. Pitrelli, Manzoni ja Montolli 2006).

Tieteellinen, poliittinen ja populaari keskustelu eroavat kuitenkin toisistaan luonteeltaan ja perusteluiltaan. Samoin viestinnän käytännöt ovat erilaisia tieteellisen, hallinnollisen ja populaarin keskustelun kentillä. Päätöksenteossa etenkin poliittisen ja tieteellisen viestinnän käytännöt ajautuvatkin usein törmäyskurssille. Tieteellisessä vertaisarvioinnissa tiedeyhteisön hyväksynnän jo kertaalleen saavuttanut tieto voidaan asettaa kyseenalaiseksi yhä uudelleen monenkirjavissa poliittisissa pyrkimyksissä ja kamppailuissa (Budd 2007). Tieteelliseen tietoon lähtökohtaisesti ja erottamattomasti sisältyvään epävarmuuteen vetoaminen onkin ”nerokas ja yllättävän tehokas poliittis-ekonomisen taktiikka”, jonka on nähty taipuvan etenkin teollisuuden edustajien käsissä tehokkaammaksi vakuuttamisen keinoksi kuin tieteellinen todistusaineisto, hyvä tieteellinen käytäntö ja tiedeyhteisön konsensus yhteenlaskettuina (Freudenburger, Gramling ja Davidson 2008).

Tieteen kieli ja käytännöt turpeen kannalle taivuttelijoina

Tieteen tuloksille ja tieteelliselle argumentaatiolle on Vapon kampanjakielellä varattu moni-

naisia rooleja. Yhtäältä merkittävässä asemassa on turvemyönteisen argumentin perustelu tutkimustiedoin. Numerot, tutkimukset ja tilastot perustelevat turpeen käyttöä tai energiaosuuksia koskevien väriin olettamusten oikomiseksi. Esimerkiksi kun useimmat suomalaiset kuvittelevat vain noin 50 000 suomalaisen hyötyvän turpeella tuotetusta lämpöenergiasta ”[o]ikea luku on miljoona”. Myös Suomessa kulutetun energian määrä tulee perustelluksi ja vertailuksi hyvin tarkoin numeraalisin määrein. Samoin turvetta puoltavia taloudellisia näkökulmia tuetaan tarkalla numerotiedolla ja energianlähteenä turve esitetään 20 prosenttia halvempaan. Lisäksi sen käyttöön siirtymisen kerrotaan jättävän myös ulkomaille energiasta maksetuista 7 miljardista leijonanosan hyödynnettäväksi kotimaassa.

Vapon argumentaatio lainaa tieteestä ja tieteellisestä kirjoittamisesta tuttuja käytäntöjä myös lähdeviittaamisen osalta. Lähteiden käyttö ja niihin viittaaminen ovat olennainen osa tieteellisen kirjoittamisen ja esittämisen käytäntöjä. Informaation alkuperän ilmentämisen lisäksi lähdeviittaukset toimivat myös sosiaalisten yhteyksien ja ”kuulumisen” osoittajina (ks. Kärki ja Kortelainen 1996). Viittaamalla Euroopan unionin, Elinkeinoelämän keskusliiton, Kansainvälisen energiajärjestön, Tilastokeskuksen ja ympäristöministeriön kaltaisiin organisaatioihin Vapon sivusto liittää tietojensa alkuperän – ja siten myös oman argumenttinsa – arvostettujen ja tunnustettujen poliittisten ja taloudellisten tahojen näkemyksiin. Yrittäessään tarkastaa tietoja lukijan on kuitenkin vaikea löytää viitattujen sivustojen informaatio- ja linkkimerestä juuri Vapon argumenttia tukeva informaatio, sillä kampanjasivustolla ei ole erikseen eritelty, mikä luku, tilasto tai väite on peräisin mistäkin lähteestä.

Siinä missä turpeen energiakäytön lisäämistä tukeva argumentti saa tuekseen numeroita ja tilastoja, turvevastaisten näkemysten tieteelliset perustelut esitetään huomattavasti vähemmän tarkassa muodossa. Turvetta vastustavat näkökannat eivät saa tuekseen numeraalista tai tilastotietoa, eikä niiden tieteelliseen pohjaan tai taustoihin järin pureuduta. Turpeen käytön vas-

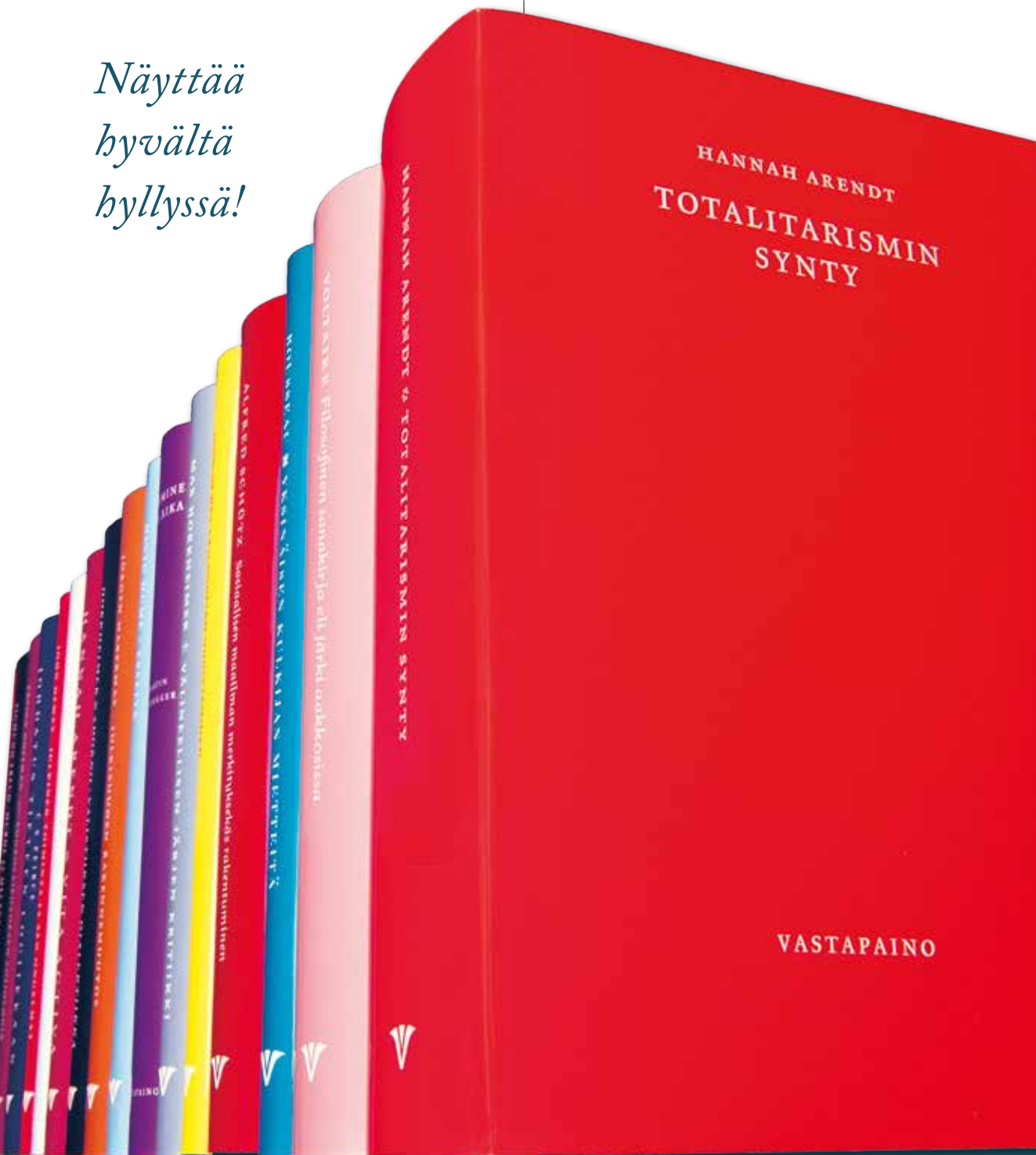
ta-argumentit näyttävät joukkona ”joitakuuta ihmisiä, jotka pitävät suota korvaamattoman arvokkaana ja turvetuotantoa pölyisenä ja haitallisena”. Yhtä lailla ”Googlen aikakaudella on vaivatonta löytää niitäkin, jotka valavat uskoa energiankulutuksen kääntymiseen laskuun”; heilläkään ei kuitenkaan ole tarjota argumenttiansa tueksi tutkittua, tilastoitua tietoa. Turvekampanjassa ovat voimakkaasti läsnä myös uusiutuvan energian ja hiilidioksidipäästöjen tieteellisten määritelmien kyseenalaistaminen; kampanjan mukaan pelkästään ”[a]rppaa heittämällä on ratkaistu, minkä energialähteiden väliin määritelmäraja vedetään!” Turvetta vastustavat näkökulmat esitetäänkin kokonaisuudessaan subjektiivisiin tuntemuksiin ja virheelliseen, vääristeltyyn tai puolueelliseen tietoon pohjaavina.

Tieteen kuvat

”2 prosenttia” -kampanjassa tieteen visuaalinen esittäminen jää kampanjan kuvastossa varsin niukaksi. Tieteellistä tutkimusta tai tietoa esittää kampanjamateriaalissa suoraan vain yksi kuvallinen elementti, valtioiden energiankulutuksen eroja esittävä pylväsdiagrammi. Sen sijaan teknologioiden kuvallinen esittäminen on kampanjasivustoilla sitäkin runsaampaa (tieteen ja teknologian suhteesta, ks. esim. David 2005). Teknologioita ja laitteita – valokatkaisijoita, säätönuppeja ja lämpöpattereita – esittävät kuvat tulevat luetuksi ensisijaisesti suhteessa tekstisisältöön ja sekä metaforisiin ulottuvuuksiinsa. Ilman turve-energian lisätuotantoa virta loppuu, valot sammuvat ja kodit kylmenevät.

Osalla kampanjan kuvallisesta materiaalista, joka ei itsessään kuvaa tai esitä tieteellistä tietoa, on kuitenkin kampanjan tekstisisällössä esitettyjen tieteesen pohjautuvien argumenttien kannalta olennainen rooli. Kampanjassa kyseenalaistettu energian uusiutuvuuden määrittely sekä siihen liitetyt mielikuvat määritelmien subjektiivisuudesta ja rajanvetojen sattumanvaraisuudesta saavat lisätehoa erään kuvan esittämistä arpanopasta. Jo ennen sivun tekstisisältöön perehtymistä otsikon ”Onko energia uusiutuva? Riippuu määritelmästä” alapuolelle sijoitet-

*Näyttää
hyvältä
hyllyssä!*

WWW.VASTAPAINO.FI

 VASTAPAINO

Osuuskunta Vastapaino

Yliopistonkatu 60 A puh. (03) 3141 3501
33100 Tampere tilaukset@vastapaino.fi

tu noppa ohjaa tulkitsemaan määritelmiä sattumanvaraisina tieteellisen tutkimustyön tulosten sijaan. Samalla tavoin suhteessa tekstisisältöön toimii toisen kuvan liitutauluun piirustettu, hiilidioksidipäästöjä ynnäilevä laskutoimitus vaila vastausta. Yhdessä tekstisisällössä esiintyvän tieteen kyseenalaistamisen kanssa noppa ja liitutaulun hiilidioksidilaskut toimivat visuaalisina retorisisä tehokeinoina (ks. Blair 2004). Ne haperruttavat omalta osaltaan tieteellistä perustaa turpeen käyttöön kriittisesti suhtautuvien puheenvuorojen alta.

Tiede turpeen palveluksessa

Tässä on kiinnitetty erityistä huomiota siihen, millaisia rooleja tiede ja tieteestä tutut viestinnän ja kielenkäytön tavat saavat tieteellisen tiedon ”vääriin käytöstä” syytetyn Vapon kampanjan turvemyönteisen energia-argumentin perusteluina ja tehokeinoina. Kampanjatekstissä tieteellinen tieto, tieteen kuvallinen esittäminen ja tieteelliset käytännöt esiintyvät etenkin turpeen energiakäyttöä puoltavan argumentin tukena. Tarvetta ja mahdollisuuksia turpeen lisäkäytölle perustellaan tilastoin ja numeroin tieteestä tuttuja keinoja käyttäen. Samaan aikaan turvekriittiset argumentit esitetään joko vailla viittauksia tieteeseen tai ne kytketään tieteen sijaan salaliittoihiin, subjektiivisiin oletuksiin ja vääriin käsitteisiin. ”2 prosenttia” -kampanja raivaakin turpeelle tilaa kyseenalaistamalla järjestelmällisesti turpeelle vastahankaista päätöksentekoa ja muita energiaratkaisuja tukevaa tiedettä. Tieteelliseen tutkimustietoon erottamattomasti sisältyvä epävarmuuden aste valjastetaan kampanjassa palvelemaan varmuutta vaativan politiikan teon päämääriä.

Vaikka tiede, tieteen kieli ja tieteen kyseenalaistaminen ovat Vapon kampanjatielessä monitahoisesti läsnä, ei niiden kuitenkaan voi väittää nousevan ensisijaisiksi vakuuttamisen ja vaikuttamisen keinoiksi Vapon kampanjan turveretoriikassa ja -argumentaatiossa. Näkyvästä roolistaan huolimatta tiede ja tieteellinen argumentaatio jäävät Vapon energia-argumentaatiossa lopulta sivurooliin apokalyptisen retoriikan ja voimakkaiden metaforien rakentaessa

kansallisuus- ja valtiokeskeistä vastakkainasettelujen, uhkien ja loppuvan energian maailmaa. Tiedettä tärkeämmäksi turvetaivuttelun keinoksi nousevatkin sota, nälkä ja kylmyys, jotka karun ilmaston ja vihamielisten ”toisten” armoille jäävät suomalaiset tulevat kohtaamaan ellei turpeen energiakäyttöä lisätä.

Artikkeli on muokattu lukuvuonna 2010-11 Oulun yliopiston parhaana palkitusta pro gradu -tutkielmasta ”*Jos se ei riitä, siitä riidellään*”: *Tieteen roolit ja energian maailmankuvat 2 prosenttia -turvekampanjassa*”.

Lähteet

- 2 prosenttia -turvekampanja. Osoitteessa <http://www.2prosenttia.fi>. Viimeksi katsottu 20.6.2011.
- Blair, J. Anthony (2004). *The Rhetoric of Visual Arguments*. Teoksessa Hill, Charles ja Marguerite Helmers (toim.). *Defining Visual Rhetorics*, 41–62. Lawrence Erlbaum Associates.
- Budd, John M. (2007). *Information, Analysis and Ideology: A Case Study of Science and the Public Interest*. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 58 (14), 2366–2371.
- David, Matthew (2005). *Science in Society*. Palgrave McMillan, New York.
- Freudenburg, William R., Robert Gramling ja Debra J. Davidson (2008). *Scientific Certainty Argumentation Methods (SCAMs): Science and the Politics of Doubt*. *Sociological Inquiry* 78:1, 2–38.
- Helsingin Sanomat* 20.4.2010. Valtio-omistaisen energiayhtiön mainonta suututti ympäristövän.
- Järvinen, Heli (2010). *Vapon kampanja vääristelevä*. Tiedote 133. Osoitteessa <http://www.helijarvinen.fi/tekstit/tiedote/133-vapon-kampanja-vaearistelevae.html>. Viimeksi katsottu 10.3.2011.
- Kärki, Riitta ja Terttu Kortelainen (1996). *Johdatus bibliometriikkaan*. Vammala: Informaatiotutkimuksen yhdistys.
- Lyne, John (1990). *Bio-Rhetorics: Moralizing the Life Sciences*. Teoksessa Simons, Herbert W. (toim.), *The Rhetorical Turn: Invention and Persuasion in the Conduct of Inquiry*, 35–57. Chicago University Press.
- Pitrelli, Nico, Federica Manzoli ja Barbara Montolli (2006). *Science in Advertising: Uses and Consumptions in the Italian Press*. *Public Understanding of Science* 15, 207–220.
- Vihreä Lanka* 17.11.2009. Turpeen tuki ja turva.
- Väliverronen, Esa (1994). *Tiede ja ympäristöongelmat julkisuudessa*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja A 83.

Kirjoittaja on energiapolitiikan tutkija Lapin yliopiston Arktisessa keskuksessa ja jatko-opiskelija Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa.